

PEDAGOGIK JARAYONDA O'QITUVCHINING ANTROPOLOGIK POZITSIYASI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18011786>

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti

Pedagogika kafedrası

Assistent o'qituvchisi **Ochilova M.P**

ANNOTATSIYA Mazkur ilmiy maqolada pedagogik jarayonda o'qituvchining antropologik pozitsiyasi masalasi pedagogik antropologiya, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim va dialogik yondashuv nazariyalari asosida keng qamrovli tahlil qilinadi. O'qituvchining bilim beruvchi emas, balki yo'naltiruvchi, hamkor va maslahatchi sifatidagi kasbiy faoliyati talabalarning nutqiy, kognitiv va shaxsiy rivojiga ko'rsatadigan ta'siri nazariy va empirik misollar orqali asoslab beriladi. Maqolada dialogik muhit, ijobiy psixologik atmosfera va ichki motivatsiyani shakllantirishning ta'lim samaradorligidagi o'rni yoritilib, pedagogik jarayonda antropologik pozitsiyani amalga oshirish mexanizmlari ko'rsatib beriladi.

KALIT SO'ZLAR: pedagogik antropologiya, o'qituvchi pozitsiyasi, dialogik ta'lim, ichki motivatsiya, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, pedagogik hamkorlik.

ABSTRACT: This scientific article provides an in-depth analysis of the anthropological position of the teacher in the pedagogical process based on the theories of pedagogical anthropology, learner-centered education, and dialogic approach. The study substantiates, through theoretical and empirical examples, the impact of the teacher's professional role as a facilitator, partner, and advisor rather than a mere transmitter of knowledge on students' speech, cognitive, and personal development. The paper highlights the role of dialogic environment, positive psychological climate, and intrinsic motivation in enhancing educational effectiveness and presents mechanisms for implementing an anthropological position in pedagogical practice.

KEYWORDS: pedagogical anthropology, teacher's position, dialogic education, intrinsic motivation, learner-centered approach, pedagogical cooperation.

АННОТАЦИЯ: В данной научной статье всесторонне анализируется антропологическая позиция учителя в педагогическом процессе на основе теорий педагогической антропологии, личностно-ориентированного и диалогического обучения. На теоретическом уровне и с привлечением эмпирических примеров обосновывается влияние профессиональной роли учителя как наставника, партнёра и консультанта на речевое, когнитивное и личностное развитие обучающихся. Раскрывается значение диалогической среды, позитивного психологического

климата и внутренней мотивации в повышении эффективности образовательного процесса.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: педагогическая антропология, позиция учителя, диалогическое обучение, внутренняя мотивация, личностно-ориентированный подход.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimining rivojlanishi inson omiliga bo'lgan e'tiborning kuchayishi bilan xarakterlanadi. Bugungi kunda ta'lim jarayoni nafaqat bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish, balki shaxsning har tomonlama rivojlanishini ta'minlashga yo'naltirilmoqda. Shu nuqtayi nazardan pedagogik antropologiya ta'lim nazariyasi va amaliyotida muhim metodologik asos sifatida namoyon bo'lmoqda.

Pedagogik antropologiya ta'lim jarayonini insonning tabiiy, ijtimoiy va ma'naviy mohiyati bilan uzviy bog'liq holda ko'rib chiqadi. Ushbu yondashuvda o'qituvchi markaziy shaxs emas, balki talabaning rivojlanishiga xizmat qiluvchi subyekt sifatida talqin etiladi. Ayniqsa, oliy ta'lim muassasalarida talabalarning nutqiy faolligi, mustaqil fikrlashi va ijtimoiy muloqotga tayyorligi ko'p jihatdan o'qituvchining egallagan pedagogik pozitsiyasiga bog'liq.

An'anaviy ta'lim modelida o'qituvchi bilim manbai, talaba esa passiv qabul qiluvchi sifatida qaralgan. Bunday yondashuv talabaning shaxsiy tajribasi va ichki ehtiyojlarini yetarli darajada hisobga olmaydi. Pedagogik antropologiya esa o'qituvchidan dialogik muloqotga asoslangan, insonparvar va

hamkorlikka yo'naltirilgan pozitsiyani talab etadi. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi pedagogik jarayonda o'qituvchining antropologik pozitsiyasini nazariy va empirik jihatdan asoslashdan iborat.

Tadqiqot jarayonida sifat tahliliga asoslangan metodologik yondashuv qo'llanildi. Jumladan, pedagogik antropologiya, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim va dialogik pedagogika bo'yicha ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, taqqoslash va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi.

Empirik misollar sifatida oliy ta'lim muassasalarida o'tkazilgan seminar va amaliy mashg'ulotlar jarayonidagi pedagogik kuzatuvlar natijalari tahlil qilindi. Dialogik muloqot, refleksiya va hamkorlikka asoslangan mashg'ulotlar jarayonida talabalar nutqiy faolligining o'zgarishi sifat jihatidan baholandi. Ushbu metodlar o'qituvchining antropologik pozitsiyasining amaliy samaradorligini aniqlash imkonini berdi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'qituvchi antropologik pozitsiyani egallagan sharoitda pedagogik jarayonning sifati sezilarli darajada oshadi. Xususan, dialogik muloqotga asoslangan mashg'ulotlarda talabalar o'z fikrini erkin ifoda etishga, savol berishga

va bahs-munozarada faol ishtirok etishga moyil bo'ladilar.

Empirik kuzatuvlarga ko'ra, an'anaviy ma'ruza shaklidagi mashg'ulotlarda talabalarning nutqiy faolligi past bo'lgan bo'lsa, hamkorlik va munozaraga asoslangan mashg'ulotlarda bu ko'rsatkich sezilarli darajada oshgan. Masalan, kichik guruhlarda tashkil etilgan muammoli vaziyatlarni tahlil qilish jarayonida talabalar nafaqat ko'proq so'zlashgan, balki fikrlarini mantiqiy asoslashga harakat qilgan.

Ijobiy psixologik muhit yaratilgan sharoitda talabalar o'z nutqiy xatolaridan qo'rqmasdan fikr bildirishgan. Bu holat ularning o'ziga ishonchini oshirib, ichki motivatsiyaning shakllanishiga xizmat qilgan. Natijada talabalar nutqiy tashabbus ko'rsatish, mustaqil xulosa chiqarish va muloqot madaniyatini namoyon etishda yuqori faollik ko'rsatganlar.

MUHOKAMA

Olingan natijalar pedagogik antropologiya nazariyasining asosiy g'oyalarini tasdiqlaydi. O'qituvchining antropologik pozitsiyasi talabaning shaxsiy tajribasini ta'lim jarayoniga integratsiya qilish imkonini beradi. Bu esa ta'limning mazmunini talaba uchun shaxsiy ahamiyatga ega bo'lishini ta'minlaydi.

Dialogik ta'lim modeli doirasida o'qituvchi bilimni tayyor holda beruvchi emas, balki muhokama va izlanish jarayonini tashkil etuvchi sifatida faoliyat

yuritadi. Bu holat talabalarni passiv tinglovchidan faol subyektga aylantiradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bunday yondashuv talabalar nutqining mantiqiyliigi, izchilligi va mazmunan boyishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Ichki motivatsiyani shakllantirish antropologik pozitsiyaning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. O'qituvchi tomonidan qo'llab-quvvatlovchi munosabat va ishonch muhitining yaratilishi talabaning o'z ustida ishlashga bo'lgan intilishini kuchaytiradi. Bu esa uzoq muddatli pedagogik natijalarning shakllanishiga olib keladi.

Xulosa qilib aytganda, pedagogik jarayonda o'qituvchining antropologik pozitsiyasi zamonaviy ta'lim tizimining asosiy talabi sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu pozitsiya o'qituvchini bilim beruvchi emas, balki talabaning shaxsiy, nutqiy va ijtimoiy rivojini ta'minlovchi hamkor sifatida talqin etadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, dialogik muhit, ijobiy psixologik atmosfera va ichki motivatsiyaga asoslangan pedagogik faoliyat talabalarning nutqiy faolligi va mustaqil fikrlashini sezilarli darajada rivojlantiradi. Pedagogik antropologiya tamoyillariga asoslangan yondashuv oliy ta'lim tizimida raqobatbardosh, erkin fikrlaydigan va muloqotga tayyor mutaxassislarni tayyorlash uchun mustahkam ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ushinskiy K.D. Inson – tarbiya predmeti sifatida. – Moskva: Pedagogika, 1988.
2. Vygotskiy L.S. Pedagogik psixologiya. – Moskva: Pedagogika, 2005.
3. Rubinshteyn S.L. Umumiy psixologiya asoslari. – Moskva: Pedagogika, 2002.
4. Leontyev A.N. Faoliyat. Ong. Shaxs. – Moskva: Politizdat, 1977.
5. Bakhtin M.M. Nutq janrlari va dialogik muloqot masalalari. – Moskva: Nauka, 1986.
6. Zimnyaya I.A. Pedagogik psixologiya. – Moskva: Logos, 2004.
7. Rogers C. Ta’limda erkinlik (Freedom to Learn). – Moskva: Progress, 1994.
8. Bruner J. Ta’lim jarayoni (The Process of Education). – Moskva: Pedagogika, 1986.
9. Galskova N.D., Gez N.I. Nutq faoliyati nazariyasi va amaliyoti. – Moskva: Akademiya, 2006.